

ADDITION AU FACTUM,

POUR Messire Henry Guillaume le Jay , Evêque
& Comte de Cahors , Doffendeur , Oppofant ,
Appellant comme d'abus , & Demandeur en
Requête.

CONTRE Messire Charles de Lorraine , Comte de Marfan ,
Demandeur , Intimé & Doffendeur.

UELQUE événement que puiſſe avoir la
Cauſe de Monſieur l'Evêque de Cahors , il
eſt important pour ſa réputation & celle de
ſon Clergé , de faire connoiſtre au public &
à la poſterité , les genereux efforts qu'ils ont
conjointement faits en cette occaſion , pour
délivrer l'Egliſe de Cahors , & en meſme temps toutes les
Egliſes du Royaume , d'une nouvelle ſervitude dont elles
eſtoient menacées.

Monſieur l'Evêque de Cahors , avant que de porter ſes
plaintes à un Tribunal contentieux , a fait de tres-humbles
remonſtrances à noſtre Saint Pere le Pape , & a expoſé reſ-
pectueuſement à ſa Sainteté les juſtes raiſons qui faiſoient
croire à tous les gens de bien , que le Bref de M. le Comte de
Marſan avoit eſté obtenu par ſurpriſe.

Il a auſſi écrit aux meſmes fins à Monſieur le Cardinal
Cibo , principal Miniſtre de ſa Sainteté , & luy a demandé ſa
protection avec des inſtances auſſi fortes que reſpectueuſes.

Le Clergé de Cahors animé du meſme eſprit & du meſme
zele , a joint ſes vœux & ſes tres-humbles ſupplications à celles
de ſon Prelat , & a représenté à ſa Sainteté les funeſtes conſe-
quences du Bref de M. de Marſan , par des expreſſions qui ne
marquent pas moins l'excès de ſa douleur , que ſon attache.

A

1
ment inviolable aux Regles de l'Eglise, & à la pureté de la Discipline.

Toutes ces Lettres, quoy que prononcent enfin les Juges en une affaire si importante, seront toujours des monumens du courage invincible de Monsieur l'Evesque de Cahors, & une espee de protestation que des Evesques aussi bien intentionnez que luy, pourront relever avec avantage dans des temps & dans des rencontres plus favorables.

C'est particulièrement pour cette raison qu'on a crû estre obligé de publier ces Lettres; & afin de ne rien cacher au public, on luy donne aussi en mesme temps la Réponse de nostre Saint Pere le Pape, accompagnée de celle du Cardinal Cibo.

On ne fait point de reflexions sur le merite de ces Réponses, on les laisse à faire à des Juges penetrans & éclairez, & engagez d'ailleurs par leur caractere à maintenir les droits de sa Majesté, & à deffendre, à l'exemple de leurs Peres, les libertez de l'Eglise Gallicane.

---

*Lettre de Monsieur l'Evesque de Cahors,
à N. S. P. le Pape Innocent XI.*

SANCTISSIMO PATRI DOMINO D.
Innocentio XI. Pontifici Maximo.

Henricus Guillelmus le Jay, Episcopus Cadurcensis.

SANCTISSIME PATER,
CUM Dominus Carolus à Lotharingiâ, Comes de Mar-
san factam sibi a Romanâ Curiâ dispensationem dicat,
vi cujus fruatur pensione decem millium librarum ex Episco-
patûs mei fructibus ipsi persolvenda, tametsi uxorem nunc du-
cat viduam, aut cum aliis etiam in posterum uxoribus matrimo-
nium initurus sit; injecta mihi religio gravis est ac dubita-
tio, num hæc dispensatio vera esset; idque mihi continuo
putavi faciendum, ut ad Sanctitatis vestræ pedes accederem,

& ea quæ mihi suspicionem hanc injecerunt, ipsius benignitate & clementiâ fretus exponerem.

Ubi enim illud cogitavi nullam ejus dispensationis concedendæ rationem, aut necessariam, aut Ecclesiæ utilem esse, nullam cur concessa fuerit causam proferri; adeoque jactari palam ab ipso Domino Comite de Marsan ejusque amicis tum in aula, tum inter familiares, hanc à se dispensationem emptam, undeviginti millibus librarum, valde mihi suspecta vita est; eamque si vestra Sanctitas obsignasset, fraudem ipsi factam fuisse non immerito sum arbitratus.

Id etiam ut mihi persuaderem fecit ipsius dispensationis formula: neque enim Breve est aliquod, * vel autographum ob-
signatum, sumptum duntaxat est, ut appellant, in quo cum
Sanctitatis vestræ chirographum non extet, suspicio non levis
est ipsum ab actoribus D. Comitibus de Marsan occultari, quod
vitiatum fuerit antequam in tabulas referretur, quibus è tabu-
lis istud Sumptum excerptum est.

Huc accedit quod isthæc dispensatio neque rogatu Regis Christianissimi concessa fuerit; neque ob aliqua impetrantis præclara in religionem merita: neque pensio sit excepta ex fructibus Abbatix in commendam datæ, aut simplicis Beneficii Ecclesiastici, sed ex proventibus Episcopatus constantis nongentis Paræciis, quarum pars longe maxima pauperibus abundat, ut perspexi tum cum earum amplius quadringentas quinquaginta visitavi ab uno anno ex quo meam Diocesim sum ingressus; quid quod ejusmodi pensio tertiam partem proventuum Episcopatus mei persolutis aliis ejusdem Episcopatus oneribus facile superat.

Quod si anno M. D. C. L. X. X. I. X. is qui me in Ecclesia Cadurcensi proxime antecessit passus est istam pensionem imponi sibi, minime factum est in honorem & gratiam Laici conjugati, sed Clerici tonsurâ initiati. Quamobrem ut ea pensione D. Comes de Marsan gauderet contra usum ac disciplinam Ecclesiasticam, qui Laicus conjugio astrictus esset inito cum vidua prædivite, cujus fortunis omnibus potitur de integro me assentiri, eamque pensionem ratam haberi à me iterum oportebat, aut à vestra sanctitate derogari legibus Cancellariæ, quæ jubent ut in excipiendis reservandisque pensio-

nibus, eorum quorum res & titulus est, consensus interveniat, quibus tamen minime Sanctitas vestra derogavit.

Ea sunt, Pater Beatissime, quæ mihi dubiam dispensationis hujus fidem fecerunt, meque adduxerunt ut ad vestram Sanctitatem de re tota scriberem, ut ipsa mihi nodum hunc pro sua benignitate explicaret. In quo exemplum sancti Bonifacii Moguntinensis Episcopi sum secutus, qui consimili quadam in re litteras ad Zacariam felicis recordationis Summum Pontificem, unum è vestris antecessoribus misit, quibus ipsum rogabat, ut se, num vera esset una quædam ejusmodi dispensatio certiore faceret: cui Zacharias: *Absit*, inquit, *ut hoc prædecessor noster ita credatur præcepisse, nec enim ab hac Apostolica Sede illa diriguntur, quæ contraria esse Patrum sive Canonum institutis inveniantur.*

Hunc in modum, Pater Sanctissime, in animum induxi mihi, fieri non posse, ut obtinente Summo Pontificatu Innocentio XI. cujus auspiciis vetus illa priorum temporum reviviscit integritas, dispensatio tam adversa legibus Ecclesiasticis ab Romana Curia profecta esset. Itaque Regem ipsum Christianissimum super ea re sum allocutus, qui pro ea humanitate, qua Subditos quosque & maxime Episcopos accipit, cum suarum Diæceson curant negotia, mihi dedit hanc veniam, ut onus hujus pensionis excutere laborarem. Ego verò magnâ sum spe fore ut vestra Sanctitas pro suo singulari disciplinæ Ecclesiasticæ conservandæ studio secum ipsa reputet, quantam vim in posterum ad eam labefactandam ea dispensatio habitura sit, simulque commiseratione moveatur tot pauperum quibus hæc mea referta Diæcesis est, quibus propter proventuum meorum tenuitatem, non nisi parcè opitulari possum, & quibus nulla spes sublevandæ egestatis aliunde affulget. Ad extremum non dubito quin id mihi, qua visum erit ipsi ratione, significet nunquam id se voluisse ut Laicus conjugatus panibus propositionis nullâ cogente necessitate vesceretur, aut illi proventus qui divino sunt cultui & Ecclesiæ mancipati, alendisque destinati pauperibus in usus prophanos fore traducerentur.

Hoc ab ipsa cum sanctissimâ & apostolicâ ipsius benedictione enixè postulo, simulque polliceor, nullum me finem esse fa-

5
Aurum obsecrandi Numen per me ac meos, ut ipsam multos
annos superstitem & salvam esse ad publicam orbis terrarum
utilitatem velit.

SANCTITATIS VESTRÆ,

Parisius nono Kalendas Februarii
An. M. DC. LXXXIII.

Obsequentissimus ac devotissimus filius,
HENRICUS GUILLELMUS LE JAY,
Episcopus Cadurcensis.

~~~~~
*Response de nostre Saint Pere le Pape,
à Monsieur l'Evesque de Cahors.*

VENERABILI FRATRI HENRICO
Episcopo Cadurcensi.

INNOCENTIVS P. P. XI.

Venerabilis Frater salutem & apostolicam bendictionem :
Integrum nobis non fuit satisfacere petitioni Fraternita-
tis tuæ, in eo quod respicit facultatem tributam dilecto filio
nostro Comiti Marsano fruendi annuâ pensione decem millium
librarum super fructibus Ecclesiæ Cadurcensis, etiamsi sit
conjugatus; agitur enim de re jam perfecta, atque ab hac
sancta Sede multis de causis quas non attinet dicere fieri solita,
quamque propterea infringere minime ducimus convenire,
accedentibus præsertim præstantibus meritis, quæ prædicti
Comitis familia de Catholica religione præclare merita, sibi
apud eandem Sedem comparavit. Cæterum illam de pietate,
virtute, zeloque pastoralis fraternitatis tuæ gerimus opinio-
nem, ut animo sane perlibenti, quæcunque se dederint occa-
siones amplexuri simus gratificandi tibi, declarandique reipsa
præpensam nostram erga te voluntatem, cujus interim pignus

Apostolicam benedictionem Fraternitati tuæ peramanter impertimur. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die nona Martii M. DC. LXXXIII. Pontificatus nostri anno septimo. MARIUS SPINULA.

*Lettre de Mons. l'Evesque de Cahors,
à Monsieur le Cardinal Cibo.*

EMINENTISSIMO D. CARDINALI CIBO,
Summo Pontifici a Secretis & Mandatis.

Henricus Guillelmus le Jay, Episcopus Cadurcensis.

EMINENTISSIME DOMINE,
Quamvis nullius patrociniū operosè quærendum sit apud Innocentium XI. in iis causis ubi Ecclesiæ res agitur; in eo tamen negotio de quo Litteras ad eum dedi, putavi mihi ad patrociniū Eminentię vestrę omnino confugiendum esse. Quis enim mihi sit alius potiori jure adhibendus, quàm ille qui propter summas animi & ingenii dotes, maxime vero propter acerrimum ac vigilantissimum in retinenda veteri disciplina studium, in partem communis curæ ac sollicitudinis tanquam fidelis ac prudens administer consiliorum socius & particeps adscitus est ab eo Pontifice, cui haud scio an parem ætas nostra viderit. Rem totam igitur Eminentię vestrę ea libertate quę Episcopus decet, eâ fiduciâ quam ipsius humanitas mihi concedit breviter expono.

Quam dispensationem ab sanctissimo Patre obtinuisse se dicitur D. Comes de Marsan, per quam decem librarum millibus ex Episcopatu meo sibi pensionis loco attribuendis fruatur, quamvis inerat matrimonium cum vidua, aut pluribus etiam deinceps, ea tam inusitata hic videtur; tam adversa legibus omnibus ac moribus Ecclesiasticis; tam contraria illi securitati quam sanctissimus Pater adhibere consuevit in iis omnibus quæ ad disciplinam integrè & accuratè servandam spectant, nemo ut existimaverit, illam ab eodem sanctissimo Patre ul-

tro concessam ; quin potius ab illo subreptam & exortam fuisse omnes judicaverint ; quippe cujus nulla ratio proferatur idonea, vel ab necessitate, vel ab Ecclesiæ utilitate, vel denique à præclaris ejus cui concessa est in religionem meritis petita : mihi vero ut præ cæteris ita se rem habere existimem, multa persuadent.

Non possum facilè in animum inducere concessam ab sanctissimo Patre, qui tam pronas ac patentes aures omnibus accommodare consuevit, quique ut pote Christi Vicarius, & Ecclesiæ aspectabile Caput, maxime tenetur Episcoporum causam patrociniumque suscipere, quos præcipuos Ecclesiæ Ministros habet : ab illo, inquam, concessam fuisse me non admonito, non audito dispensationem, adeo & Ecclesiæ perniciosam propter exempli vim, & mihi, propterea quod detractâ proventuum amplius tertiâ parte quam ista pensio superat, imparem me cæteris oneribus Episcopatus mei sustinendis efficiat. Et vero, Cardinalis Eminentissime, si antequam is qui me in Episcopatu Cadurcensi proxime antecessit, iniret Episcopatum, & suis bullis ab sanctissimo Patre donaretur, necesse fuit ut ex consuetudine & norma Cancellariæ, quam consuetudinem Romana Curia constanter obtinet, ultrò sineret imponi sibi pensionem decem millium librarum in gratiam Clerici tonsura initiati, qui percipiendis juxta leges Ecclesiæ proventibus Ecclesiasticis esset idoneus ; nonne multo magis consentire me oportuit, in eam pensionem denuo excitandam, quæ statim extinguenda est, cum illi tribuatur qui matrimonio sit astrictus : quæ imponitur Episcopatui cujus administrandi onus ac titulus incumbit mihi ; quæ conceditur laïco habenti uxorem viduam prædivitem cujus fortunis omnibus potitur ; quique ob matrimonium non potest, si omnes Ecclesiasticæ leges audiantur, iis frui proventibus, qui ad alendos Ecclesiæ Ministros destinati & addicti sunt.

Quæso illud etiam considera, Cardinalis Eminentissime, pensionem hanc quæ, ut dixi, tertiam partem proventuum Episcopatus mei, cæteris oneribus persolutis longe superat, quam ut perpetuam obtineret D. de Marsan prædicat unde viginti librarum millia fuisse à se persoluta, eam, inquam, non esse impositam Abbatiæ in commendam, ut vocant, habitæ,

aut alicui simplici beneficio; at Episcopatu qui cum latissimè pateat, nongentas Paræcias complectitur, in quibus magna vis pauperum est, quibus neque opem ipse nisi admodum exiguam ferre possum propter angustos redditus meos, neque alia spes tamen aliunde fermè ostenditur unde ipsorum inopia subleventur. Eas ob causas aliasque nonnullas, quas fusius expono in iis litteris quas ad sanctissimum Patrem scribo, quasque hic ne molestus sim non persequor, venit mihi Dispensatio hæc in dubium ac suspensionem ne germana & vera non sit: qua suspitione ut liberare me sanctissimus Pater non gravetur, oro illum per litteras & obtestor: facturum planè confido pro sua æquitate & studio in religionem illo quo flagrat incredibili: dignum illo, dignum Ecclesiæ Capite, ac Petri successore integerrimo responsum expecto, còque expecto confidentius, quod sperem fore ut ad meas preces Eminentia vestrae patrocinium, in quo tantum intelligo esse ponderis, accedat: hoc ut illi beneficium debeam eodem animo rogo quo sum,

E. V.

Obsequentissimus, &c

Parisiis nono Kal. Februarii

An. M. DC. LXXXIII.

*Réponse de Monsieur le Cardinal Cibo,
à Monsieur l'Evesque de Cahors.*

ILLUSTRISSIMO ET REVERENDISSIMO D.
Henrico Episcopo Cadurcensi.

ILLUSTRISSE AC REVERENDISSE DOMINE.
I Permolestum mihi accidit in ea re, in qua primum Dominatio tua illustrissima operam, officiaque mea desideravit, locum mihi non fuisse petitioni tuæ suffragandi: nec enim quod aliis quandoque concedi solet, negari poterat Comiti de Marsan Viro Principi & ex Lotharingica Domo, cujus tot & tam præclara

9
præclara extant in Catholicam religionem merita, nec modo revocandum videtur id, quod à sanctitate sua, juxta Apostolica sedis indulgentiam concessum fuerat, cum præsertim agatur de onere, cui jam Ecclesia tua assueta erat, & tu Episcopatum suscipiens assensum præstitisti. De cætero sanctitas sua eo in te animo est, eamque ex virtute ac pietate tua opinionem gerit, sicuti ex adjuncto Pontificio brevi Dominatio tua illustrissima intelliget, ut sibi cuncta ab ejus paterna charitate speranda sint; mihi vero gratissimæ semper erunt aliæ opportunitates, in quibus meam de dignitate, ac commodis tuis benemerendi voluntatem tibi reipsa declarare potero; cui interim omnia lata cum diuturna sospitate à Deo auguror.

ILLUSTRISSIMÆ D. T.

Romæ die 9. Martii 1683.

Servitor,
A. CARDINALIS CIBO.

*Lettre du Clergé de Cahors, à Nostre
Saint Pere le Pape Innocent XI.*

SANCTISSIMO PATRI DOMINO D.
Innocentio XI. Pontifici Maximo.

CLERVS CADVRCENSIS.

SANCTISSIME PATER,
Ad Sanctitatis vestræ pedes prostratus Clerus Cadurcensis humiliter supplicat & exponit, quod prodiit nuper sumptum signaturæ Apostolicæ, quæ Carolo de Lorraine Comiti de Marsan ad vota laicalia transeunti, & cum vidua ditissima nuptias contrahenti conceditur: ut pensionem annuam decem millium librarum ipsi ut Clerico à Sanctitate vestra olim concessam superfructibus mensæ Episcopalis Cadurcensis retinere possit ac valeat, cujus dispensationis ubi nuntius huc advenit,

Episcopus noster diæcesim suam muniaque Episcopalia in quibus totus fuit à die possessionis adeptus, deferere coactus est, ut imminens Ecclesiæ suæ malum avertere satageret.

Dubiæ fidei apparet omnibus ista dispensatio; quis enim credat profectam esse ab Innocentio XI. Ecclesiasticæ disciplinæ zelatore, amatore pauperum? quis credat à Sanctitate vestra sic actum esse cum Episcopo, cujus ea unica cura est, ut Pastoris optimi partes adimpleat, lustrans Parochiales Ecclesias, templa restituens, pauperes sublevans, lites dirimens, corrigens mores Presbyterorum & plebis sibi commissæ, hæreticos in sinum Ecclesiæ reducens, Christum ubique prædicans, verbo & exemplo? quis, inquam, credat sic à vestra Sanctitate actum esse cum Episcopo non vocato, non audito, in eo negotio in quo non solum sua res, sed Ecclesiæ & maxime Cadurcensis præcipuè agebatur?

Bonifacius Moguntinus Episcopus scribebat olim ad Papam Zachariam quod cum vellet quosdam nationis nostræ abusus corrigere, respondebant Galli, quod quæ in Gallia prohibebat, Romæ apud Sanctum Petrum permittebantur: *quæ omnia, inquit Bonifacius, eo quod ibi à carnalibus & insipientibus videntur, nobis hic improprium & impedimentum prædicationis & doctrinæ faciunt.*

Ultimi Cadurcenses Episcopi à quinquaginta annis abusus quosdam circa bonorum Ecclesiasticorum administrationem, quæ in usus Laicos impendebantur per doctrinam Canonicam corrigentes statuerunt quod Ecclesiæ bona, templis restituendis, decorandis altaribus, sustentandis ministris, alendisque pauperibus destinata sint, quod si ad alios usus transferantur, clamant omnes cum Patribus, furtum est, rapina est, sacrilegium est, hæc doctrina in quinquaginta Congregationibus foraneis, quæ à multis annis in variis hujusce diæcesis partibus, uno quoque mense habentur ad parochorum instructionem à mille Presbyteris curam animarum habentibus, firmiter stabilita est & in praxi observata, sed cum auditum est Clericum conjugatum cum vidua habente plusquam sexaginta millia librarum census annui, ex pretenso S. V. dispensatione bona pauperibus ablata, in equos & canes, in currus, in convivia, in ornatum uxoris, in famulorum superfluitatem impendere;

multi à veritate auditum avertunt & ad falsam doctrinam convertuntur, nos vero cum sancto Bonifacio dicere cogimur, *hæc rescripta nobis improprium & impedimentum prædicationis & doctrinæ faciunt.*

Cum lachrimis hæc scribimus, Sanctissime Pater, verum est & non mentimur, quod hujus civitatis & diæcesis pauperes innumeri ad portas domus Episcopalis omni alia spe destituti, cæci, claudi, senes, juvenes, infirmi utriusque sexus quotidie petunt panes, sed per prætensam S. V. Dispensationem non est qui frangat eis: ibi à quinquaginta annis per quotidianas distributiones inopiæ pauperum subventum est ab Episcopis, qui sine illa diminutione gaudebant universis fructibus Episcopatus Cadurcensis: piis illis charitatis officiis non destitit novus Episcopus noster, diminutâ mensâ ac famulorum comitatu, pecuniâ etiam mutuâ acceptâ, sperans secundum jus commune & Canonicum cui non credebatur derogatum iri, pensionem Ecclesiasticam extinguendam esse per subsequens matrimonium; sed cum ab Episcopi diceßu urbis & diæcesis pauperes juxta solitum morem ad unicum charitatis fontem recurrentes, ipsum siccatum viderunt, exclamantes dixerunt, *hereditas nostra versa est ad alienos*: quid emolumenti affert Ecclesiæ hæc Laïca pensio, quæ hodie apud nostræ diæcesis hæreticos vertitur in parabolam, hi à diebus quindecim accepto rescripti nuntio derident nos & dicunt, si per dispensationem possunt Clerici conjugati frui proventibus Episcopatus, quidni poterunt Presbyteri per dispensationem uti uxoribus.

Olim ut dixit Alex. III. Cap. Sane *de Clericis conjugatis* per summos Pontifices Viris potentibus Beneficia concessa fuerunt; sed in defensionem Ecclesiæ, sed in juris conservationem, his enim temporibus lites armis dirimebantur, verum reddita Ecclesiæ pace non sunt necessarii Abbates isti milites; horum deffensione non indiget Ecclesia Gallicana, quæ sub magno Pontifice, magnoque Rege, suis fulcitur libertatibus ac privilegiis; istæque dispensationes magis debent digna animadversione puniri quam facili dispensatione foveri.

Diligitis justitiam qui judicatis terram; scimus, Sanctissime Pater, quod inquiritis eam, & omnem injustitiam persequimini, inde speramus & certe credimus quod eritis subve-

nientes necessitati. Diœcesis nostra nongentas & amplius Ecclesias complectitur, ibi sunt ad minus quingenta hominum milia, quorum non exigua pars emendicare cogitur, si Sanctitatis vestrę dispensatione pensio perpetua redditur, ad Episcopum pauperum patrem in vanum recurrer. Non ignoramus, Sanctissime Pater, positos vos dispensatores in edificationem: ubi necessitas urget, excusabilis est dispensatio; ubi utilitas provocat, dispensatio laudabilis; sed ubi acceptio personę nullo titulo de Ecclesia bene merito in pauperum & Ecclesię damnum, non est fidelis dispensatio, ait S. Bernardus, sed crudelis dissipatio.

Speramus, Sanctissime Pater, quod si quid liberius dixerimus, ignoscet Sanctitas vestra dolori nostro, & urgenti pauperum necessitati tribuet, & Deum indefinenter orabimus ut Sanctitatem vestram ad Dei gloriam, & Ecclesię utilitatem per multos annos salvam & incolumem conservet.

S. V.

Obsequentissimi, &c.

Cadurci pridie Kal. Martii
An. M. DC. LXXXIII.

Le Clergé de Cahors n'a point receu de Réponse.